

ÜTOPIK BİR MEKÂN ARAYIŞI OLARAK DENİZ (DENİZİN ÇAĞIRIŞI ÖRNEĞİ)

Mustafa KARABULUT¹

Necla DAĞ²

Özet

Kemal Bilbaşar, roman ve hikâye, tiyatro, drama, senaryo ve skeç gibi çeşitli edebiyat türleri ile ilgilenen önemli bir yazardır. Onun kısa hikâyeleri, romanları ve makaleleri çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmıştır. Bilbaşar, ilk romanında bir köy öğretmenin yaşadığı depresyonu konu edinir. Yazar, romanında psikolojik yabancılaşma ve yalnızlık gibi konulara da değinir. Roman boyunca roman kahramanı, hayali bir aşkın peşinden koşar. O, memnun olmadığı şartlardan kaçmak için yeni bir şehre kaçmayı ve orada yeni bir hayata başlamayı hayal eder. Fakat hayallerini gerçekleştiremez. Bilbaşar'ın romanında köy; baskıcı ve dar, olumsuz fizikî şartların bir araya geldiği yerdir. Bu sebeple öğretmenin durumunun iyi analiz edilebilmesi için mekânların analizlerinin yapılması önem arz eder. Romanda coğrafi kavram olarak deniz, özgün bir imge olarak kullanılmıştır. Denizin insan hayatındaki yeri ve öneminin yanında insan psikolojisi için değeri belirtilecektir. Çalışmada ütopya ve kent ilişkisi üzerinde durulacaktır. Bu çalışmada Kemal Bilbaşar'ın Denizin Çağırışı adlı romanı ütöpic eleştiri yöntemine göre analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kemal Bilbaşar, Denizin Çağırışı, deniz, ütopya.

SEA AS A SEARCH FOR UTOPIA (DENİZİN ÇAĞIRIŞI SAMPLE)

Abstract

Kemal Bilbasar is an important person who interested in various areas of literary genres, such as novels, stories, theater, drama, screenplay and radio sketches. His short stories, novels and articles were published in various newspapers and magazines. Bilbaşar's first novel is about the depression of a small town school teacher. He dealing with psychological alienation and loneliness in his novel. In the course of the novel, person of novel, run after a romantic love He dreamed of escaping to a new city and of embracing bright days there. But he can not achieve his goals. In the novel by Bilbaşar the village is a place that an oppressive and narrow milieu and a negative physical environment. As analysis of places are very important to understanding teacher's stuation. The sea as a geographical concept has been used as an authentic image. The place and importance of the sea in human's life and its value for the human psychology will be expressed. This paper examines the utopia and city in the context. In this study Kemal Bilbaşar's novel titled as Call of Sea (Denizin Çağırışı) has been analyzed on the basis of utopic criticism.

Keywords: Kemal Bilbaşar, Call of Sea (Denizin Çağırışı), sea, utopia.

¹ Doç. Dr. Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mkarabulut@adiyaman.edu.tr.

² Arş. Gör. Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, necladag02@gmail.com.

GİRİŞ

Kemal Bilbaşar *Denizin Çağırışı* romanını 1941’de yazar. Bilbaşar’ın ilk romanı olan *Denizin Çağırışı*’nda bireysel ruhsal durum hâkimken daha sonraki romanlarında toplumsal bir eğilim görülür. Birçok edebiyat araştırmacısı *Denizin Çağırışı*’nı psikolojik yabancılaşmanın ilk örneği olarak kabul etmektedir (Algül, 2014: 8). Gittiği yerlerde huzuru bulamayan bireyin intihar saplantısının ele alındığı bu romanda, kahramanın bilinçaltına inilerek huzur aradığı mekâna doğru yolculuğu işlenir. Necatigil (1971), romanı “psikopat bir ilkokul öğretmenin dengersiz dünyasını yansıtan bir hatıra defteri” olarak değerlendirir.

Çocukluk Yaşantıları ve Ütopik Özlem

Denizin Çağırışı romanı, kahramanın çok sevdiği babasının intiharını anlatmasıyla başlar. Yıllar geçmesine rağmen bu trajik olaya ne annesi ne de diğer insanlar bir anlam verebilmiştir. Annesinden öğrendiği kadarıyla ekonomik durumu gayet iyi olan babası ölmeden önce karanlık korkusu nedeniyle uykusuzluk çekmektedir. Kahraman, annesinden bu durumu öğrendikten sonra babasına benzemek için onun korkularını bile sahiplenir. O da babası gibi uykuya düşman olur.

“Annem onun uykudan ve karanlıktan şikâyet ettiğini söz arasında birçok zamanlar söylemişti. Odasında lamba yanmadan babamı uyku tutmazmış. Deniz kenarında dolaşmaktan korkarmış. Korkmakta ne kadar haklı imiş ki o mavi sularda dünyaya gözünü yummuştu.” (DÇ, 13)

Okul yıllarında bir yurttan kalır, karanlık korkusu ve uykusuzluk problemi iyice büyür. Kahraman, babasından sonra annesini de kaybeder. Tamamen yalnız kalan öğretmenin sonraki hayatı köydeki öğretmenlik günlerinden ibarettir. Beş yıl öğretmenlik yaptığı kasabada kimse ile arkadaş olamaz, kimsenin verdiği yiyeceği yiyemez. Kasabadaki birçok erkeğin gittiği kahveye bile gidip insanların içine karışmak istemez. Beş yıl boyunca yaşadığı yalnızlık ve karanlık korkusu, onu bulunduğu ortamdan kaçmak isteyen bir birey haline getirir. Korkularına ve yaşadığı sorunlara bir çözüm bulmak için kasaba doktoruna gider. Kasabaya geldiği ilk günlerde öğretilmekte karanlık fobisi olduğunu fark eden doktora göre, o dönemde fobisi olmayan ve bulunduğu ortamdan memnun olan neredeyse hiç kimse yoktur. Doktor, otuz üç yıl boyunca hüküm süren II. Abdülhamit’in baskıcı yönetiminin bu duruma sebep olduğunu söyler. Babalarının her gün ölüm korkusunu hissettikleri için kan yoluyla kendilerine de bu devrin psikolojisinin sirayet ettiğine inanır. Bu devrin olaylarının sonucu olarak fobi geliştiren ve huzursuz bir kişilik geliştiren bireylerin bu durumunun normal olduğunu açıklayan doktora göre kendisinde karanlık fobisinin olmasının da bir sakıncası yoktur.

Bizim memleketimizde ise bu ruhsal hastalık kadar doğal bir şey olamazdı. Otuz üç yıl bir vampir gibi ülkemizi kucaklamış bulunan baskı yönetimi devrinin torunları değil mi idik? Babalarımızın kanı ve sınırları, her gün ölümün bin bir baskısını omuzları üzerinde hissederek, bir çeyrek yüzyıldan fazla bir zaman, kamçılanmamış mıydı? Bu trajik devrin kanı bir ürün verirse, onda fobi bulunmaz da ne bulunurdu? (DÇ, 26)

Doktor, yalnız önceki dönemin siyasi şartlarına değil, yaşanan coğrafyanın insanın keşfetme ve dışa açılma duygularına bir set gibi dizilmesine de içerler. Dışa kapalı olan bu kasabanın etrafını görmek mümkün değildir.

Tamamen dağlarla çevrili olan coğrafyada birey, kendini aşmaya, arzuladığı yere ulaşmaya çalıştıkça başarısızlığa uğrayacaktır. Dışa açılma konusunda coğrafi engellerle karşılaşan kişilerin toplumda da kendisini anlayacak bireylere rastlamaması onları tamamen içine kapanmaya itecektir. Özcan'a göre (2000: 105), "Doğduğu günden beri içinde yaşadığı toplumla gizli bir anlaşma imzalamış olan insanın arzu ve iştirak etmek istemesinin temelinde iletişimde bulunmak ihtiyacı yatar. Bu ilişkiler şebekesindeki tıkanıklık, niceliksel ve niteliksel bakımdan çatışmalara yol açar." Böylece buldukları yerde huzursuz olan ve o mekândan uzaklaşmak isteyen birey, iç dünyasında kurduğu hayaller aracılığıyla arzuladığı yere gitme emelini yerine getirmeye çalışacaktır. Doktorun diğer açıklamaları coğrafyanın birey psikolojisi üzerinde yarattığı tahribatı anlatmaya yöneliktir. Doktor, öğretmene kasabadaki karanlık hayattan kendisini kurtarmasını ve buradan kaçıp gitmesini tavsiye eder. Kendisinin de kasabadan kaçıp kurtulmak istediğini; ancak bunun için geç kaldığını açıklar.

Sonra bu kasabanın etrafını dağlar, bir engel olma, bir sınırlama direnişi ile çevirmişti. Burada insan dağların ardındaki göremediği ve hasretlerine eremediği için kendi ruhsal boşluğunda bir sonsuzluk aramak zorunda idi. Kendi içine kapanmasın da, ne yapsındı kişiöğlü burada? Hangi parlak gelecek tutkusu, bu avuç, kadar yerde, ölümsüz bir sonsuzluk yaratabilirdi?(DÇ, 26)

Öğretmenin kasabaya geldiği ilk yıllarda idealist bir hayat kurmak ve çocukları en iyi şekilde yetiştirerek topluma kazandırmak gibi planları vardır. Öğrencilerine *Beyaz Zambaklar Ülkesi'ne* benzer bir ülke hazırlamak için uğraş verir. Ancak kasabadaki kaymakam ve diğer ileri gelenler onun projelerine engel olurlar. Öğretmene iyi bir eğitim yerine sınıf geçmeye dayalı bir sistem dayatırlar. Kasabadaki zengin çocuklarının kayırılmak istenmesi, onlara geçme notunun yüksek verilmesi konusunda kendisine yapılan baskıdan dolayı tüm projelerini rafa kaldırır. Bu nedenle kasabadaki herkesten uzak bir yaşam sürmeye gayret eder. Böylece ne kasabanın kadınları ile ne de erkekleri ile muhatap olmak zorunda kalır.

"Çünkü kırmızı peştamal önlüğü ile kahveci çırağından, yakası kirli deri ceket giyen çeltik fabrikası sahibi Osman Nuri Bey'den, topal kaymakama varıncaya dek, O kasabanın tüm insanlarından uzak yaşamıştım. Ne erkekleriyle dostluk, ne karlılarıyla yarenlik etmişim." (DÇ, 29)

İnsanın merkezde olduğu, bireysel ve toplumsal özgürlüğünü elde ettiği bir toplum düzen, mutlu bir gelecek için oldukça önemlidir. Kahramanın kurmak istediği ülke ütopyik bir özelem içerir. O, her yönüyle gelişmiş, çağdaş bir kasaba kurmanın derdindedir. Öğrencilerine ve kasaba halkına refah ve mutlu bir gelecek sağlamak için eğitim ve kasabanın genel görünüşünü değiştirecek tasarımları vardır. Ancak kasabada bireyden çok toprak zenginlerinin çıkarlarına hizmet eden bir bürokrasinin önem kazandığı görülür. Ütopyalarda şiddet, zorlama ve tahakküm içeren uygulamalara yer yoktur. Bunun yanı sıra bürokrasiden kaynaklanacak güç ya da yasaklamalardan da yalıtılmış bir toplum hayal edilir. Sistemlerin bürokratik yanlış uygulamalarına bir ütopyacı olarak savaş açan Erich Fromm, bürokrasiden kaynaklanan özgürlük kısıtlamalarının hepsini yok sayılması gerektiğini ifade eder. Onun kurduğu toplum modelinde özgürlük ve bürokrasi ilişkisi ancak alt tabakanın desteğini aldığı müddetçe mümkündür. "Bürokrasinin egemenliği, yalnızca siyasî karar alma sürecinde değil, aynı zamanda bütün kararlar ve uygulamalar alanında da ortadan kaldırılmalıdır. Yukarıdan aşağıya doğru inen bazı kararlar dışında, hayatın bütün aşamalarındaki faaliyetlerin zeminden gelmesi desteklenmeli, böylece birçok kararın temelden tepeye

doğru ilerlemesi sağlanmalıdır” (Soyşekerci, 2010: 23). Öğretmenin tasarıları ise hem halkın hem de kasabadaki yetkililerin engellerine takılır. O, özgür, mutlu ve refah bir toplum kurma hayallerini gerçekleştirme imkanı bulamaz.

Projeleri boşa çıkan bir tek idealist öğretmen değildir. Kasaba zenginlerinin çıkarları ile çelişmesi nedeniyle doktorun, savcının ve jandarma komutanının projeleri de rafa kaldırılmıştır. Kasabadaki kararların zenginlerin çıkarları doğrultusunda veriliyor olması, savcı, doktor ve jandarma komutanının da burada yaşama hevesini kırar. Öğretmen, bütün bu insanların kasabaya geldiklerinde kendisiyle yaşit olduklarını ve toplumu kalkındırmak amacıyla çeşitli projelere sahip olduklarını hatırlar. Doktor, sıtmadan kırılan bu kasabayı sivrisineklerden temizlemek amacıyla tarlalara pirinç ekimini sonlandırmak için çabalar. İl meclisine ve genel meclise sayfalar dolusu gerekçeler ve sıtma ile ilgili teşhislerini yazar; ancak cevap olarak kasabaya yeterince kinin yollandığını anlatan mektuplar alır. Doktor, defalarca sağlık ile ilgili uygulamaları hayata geçirmek için başvuru yapar. İl meclis üyesi Osman Nuri'nin çeltik fabrikasının olması nedeniyle sivrisinek batağının kurutulması konusunda bir sonuç alamaz. Sağlık taraması yapılmasına izin verilmemesinin sebebini öğrendiğinde ise küfürler içeren bir istifa mektubu yazarak görevinden ayrılmak ister. Bunun üzerine tazminat ödemesi durumunda istifasının kabul edileceği kendisine bildirilir. Doktor, en sonunda rakı masalarında sarhoş olup hükümeti eleştirir. Bir süre sonra bundan da vazgeçerek evine kapanır.

Savcı ve jandarma komutanı ise el ele verip bütün haksızlıkları ortadan kaldırıp kanun ve nizamı uygulayacaklarına, kanunları her şeyin üstünde tutan bir gelecek kuracaklarına söz verirler. Ancak onların gelecek vaat eden projeleri, kayısı bahçelerinde düzenlenen şenliklerde hazır bulunma zorunluğunu öğrendikleri gün suya düşer. Savcı ve komutan, böylece kanunların sadece yazılı metinlerden ibaret olduğunun ve okullarda bunun kendilerine öğretilmediğinin farkına varırlar. Jandarma komutanı, zamanla o şenliklere ayak uydurur ve davetlere katılır. Ancak savcı, bu durumu kabullenemez, bütün zamanını evinde kitap okuyarak geçirir. Kasabanın zenginlerinin çıkarları karşısında başarısızlığa uğrayan bütün bu projelerden sonra öğretmenin eğitim projesinin yok edilmesine sıra gelmiştir. Milli Eğitim Müdürlüğündeki görevliler ile total kaymakamın engellemelerinden sonra öğretmen de “Beyaz Zambaklar Ülkesi”ni kurmaktan vazgeçer. Öğretmen, onlara her başvurduğunda sorumluluğunda olmayan şeylere karışmaması, “çizmeden yukarısı”na çıkmaması konusunda uyarılar alır. Okulda kendilerine çocukların yetişmesinden ziyade sınıf geçmenin esas olduğunun öğretilmediğini belirten öğretmen, bu dersi, zengin bir öğrenci için iltimas istemeğe gelen kaymakamın nutkundan öğrenecektir.

Hey zavallı projeler! “Beyaz zambaklar memleketi” benim kasabamı kiskanacaktı: Ve bu üstünlük benim eserim olacaktı. Okulun yıkık duvarına bir taş koyduramayan zavallı tüysüz delikanlının mumdan cenneti, mumya suratlı milli eğitim memurunun ve total kaymakamın uğursuz ellerinde nasıl da eriyivermişti. (DÇ, 19)

Doktor, sıtma teşhisi raporunun Osman Nuri'nin çeltik fabrikasındaki dizel motorundan daha zayıf kaldığını, savcı ve komutan, kanunların sadece yazılı metinden ibaret olduğunu nasıl öğrenmişse öğretmen de “Beyaz

Zambaklar Ülkesi'ni kuramayacağını en kısa zamanda öğrenir. Ümitsizlik ile kendisini bir salyangoza benzeterek kabuğuna çekilen öğretmen, beş yıl boyunca yaşadığı bu olumsuzlukların hepsini doktora anlatır. Doktor onu kasabadan çıkıp gitmesi ve yeniden mutlu bir yaşam kurması için cesaretlendirir. Doktor, işi bırakırsa tazminata mahkûm olacağından o kasabadan gidemeyecektir; ancak öğretmen için buradan hala kurtulma umudu vardır. Bütün sıkıntılarında, huzursuzluğundan; ancak mutlu olacağı ve çılgınca yaşayacağı yere kavuşursa kurtulabilecektir. Bütün dertlerini, geride bırakmayı vaat eden bu çılgınlığı doktor aklına sokmuştur. Öğretmen kendi iç dünyasını ona nasıl açtığını bir türlü anlayamaz. Daha önce hiç konuşmamış olsalar da bu iki insan birbirlerini çok iyi anlar. Çünkü her ikisinin de idealistliğini, projelerini bu kasaba yok etmiştir.

Beş yıl havasını birlikte teneffüs ettiğimiz, emellerimizin ve arzularımızın pörsüdüğüne birlikte tanık olduğumuz o kasabada her gün birbirimizi, ama yalnız dış kalıplarımızı görüp tanıdığımız, bir tek kelime konuşmadığımız halde, iç dünyamızda geçenleri çok iyi bildiğimiz o insana, hangi cesaretle bütün çılgınca korkularımı, deliliklerimi açabilmişim?(DÇ, 25)

Kemal Bilbaşar, romanı boyunca toplumla uyşamamış küçüklüğünden beri sorunlar ile karşı karşıya kalmış, topluma tamamen yabancılaşmış öğretmenin anlattığı kesitler üzerinde durur. Kahramanın mekândan şikâyetini; çocukluk anılarından kalan psikolojik yönlendirmeler kadar çevrenin getirdiği sınırlamalar ve insan ilişkilerinde çıkarın ön planda olması gibi durumlar tetikler. İç dünyasındaki çelişkiler ve huzursuzluklar kadar, toplumun yol açtığı sıkıntılar da onun kasabadan uzak bir yere gitme isteğini körükler. Soyşekerci (2016), adını bilmediğimiz öğretmen-anlatıcının topluma yönelik öfkesini, toplumun kalıplaşmış gelenek ve görenekleriyle, anlamsız kurallarıyla bireyi bunaltması üzerinden aktardığını ifade eder. Doktorun sözlerinden sonra zincirlerinden kurtulmak, özgürleşme isteği artık onda vazgeçilemez bir tutkuya dönüşür. Böylece kendisini çağırın sesin sahibini bulacak ve o mutluluk yurduna ulaşacaktır. Öğretmen, içinden gelen çağırının etkisiyle mutlu olacağı yerin İzmir olduğuna karar verir. Daha önce bilmediği bu şehir, yeni yaşamında ona mutluluk ve huzur getirecektir. İlk defa yaşama sevinci hissetmeye başlar. İzmir, onun için bir masal ülkesi, masallarda anlatılan ilahların ayak izlerinin bulunduğu bir şehir gibi görünmeye başlar. İsmi verilmeyen kasabanın görüntüsü geride kaldıkça o yaşama sevinciyle yeni doğmuş bir insan gibi yenilir, hayata umut ile bakmaya başlar.

Ölmüş bir zamanın masallarıyla hatırladığım ışıklı kıyılarda, "ilahların ayak izleri çoktan silinmiş" ve Afrodite tapınakları çoktan yıkılmış da olsa, bir masal dünyasının avutucu ve unutturucu renklerini orada bulacağımı umuyordum. ... kasabasının kiremitsiz evleri, otsuz ve ağaçsız bir kayalık üzerindeki harap kalesi arkamda tozlu bir hararet içinde erirken, dünyanın bütün yaşama, istekleri içime dolmuştu. Kılıfını terk eden bir yılan kadar kendimi taze buluyordum.(DÇ, 12)

İzmir'e gecikmeli olarak gece yarısı varan trenden indiğinde onu karşılayacak arkadaşını bulamaz ve karanlığa yakalanır. Kahraman, yeni hayatında bu şehrin denizinden, maviliğinden ve semasından şifa bulmaya, bu şehirde mutlu olacağı yaşamı kurmaya gelmişken böyle bir olumsuzlukla ilk andan itibaren karşılaşmayı bir felaket olarak değerlendirir. Baskıcı, dedikoducu, tutucu olan kasabadan kurtulma umudunun İzmir'in karanlık sokaklarına onu nasıl ittiğini bir bir hatırlar. Kasaba için kurdukları ideal yaşam projeleri ellerinde kalan iki

görevli olan doktor ile öğretmen kurtuluşun kasabanın sınırları dışında bir yerlerde olduğuna inanırlar. Yolculuğa çıkış noktası o kurtuluşun olduğu yeri bulmaya yöneliktir. Kahraman için özgür bir yaşamın adresi olan İzmir, onu en büyük korkusu olan karanlıkta karşılar.

“...benim gibi beş yıl, sapa bir yerde kurulmuş küçük bir kasabada, kabuğuna çekilerek, vesvese ve korkularıyla baş başa, yaşamış, bilmediği bir semanın ve tanımadığı bir denizin maviliğinden şifa aramaya çıkmış, karanlıktan korkan bir insan için, ne büyük felaket...”(DÇ, 11)

Kahraman, bir otele yerleşir, içinden gelen sesin ve doktorun yönlendirmesiyle kasabadan çıkışını sık sık hatırlar. Neden başka bir yer değil de İzmir’e geldiğini sorgular. Sonunda kendisini ikna etmek için İzmir’de denizin çağırışında özgürlüğün, huzurun ve mutlu bir yaşamın işaretlerinin olduğuna inanmaya başlar. Soyşekerci (2016), kahramanın İzmir’den beklentisini; özgürlük, sevgi, sarışın bir kadınla temsil edilen aşk olarak yorumlar. Yazar, Denizin simgesel anlamda bir yeniden doğuşu temsil etmesi nedeniyle bu çağrının, kişinin ruhsal büyümesini tamamlamasını ifade ettiğini belirtir. İzmir, kahraman için yeniden bir hayat kurmak, korkularıyla yüzleşmek, onu mutsuz eden her şeyden uzaklaşmanın ve kararlılıkla yürümenin mekânıdır. Ancak sevmediği kasaba için bile bir ideal projeleri olan öğretmenin kendi yaşamı için belirlediği bir projesi yoktur. Geçmişindeki sorgulamalar ve hesaplaşmalar onun yakasını bırakmadığından yeni şehirde nasıl bir hayat kuracağına tam olarak karar vermiş değildir. Öğretmen İzmir’de kaldığı Palas otelinin konforunu görünce, yıllarca kasabada mahrum kaldığı güzelliklerin başka tabakadan insanlarca ne kadar kolay elde edildiğini görür. Kasabada kaldığı han odası ile otel odasını kıyaslayan ve hayatının her yönüyle eksik olduğunu düşünerek hüznlenen kahraman, sınıflar arası uçuruma dikkat çeker. Kasabanın han odasında, mutfaktan bozma kirli banyosunda yıkanmak zorunda kalan öğretmen, evinin hemen içinde her türlü konfora erişen sınıfın imkânlarını düşünür. Çocukluğundan beri yaşadığı yoksulluk, kasabadaki mahrumiyeti için ağlama isteği duyar.

Bu konforu yerinde otel yaşantısının doğduğu günden beri kendi köşklerinde, ya da konaklarında yaşayan birtakım insanlar bulunduğunu ve onların karanlık gecelerde, güneşli kırlarda dolaşır gibi rahat dolaştıklarını, insanlara özgü tüm tatları yudum yudum içtiklerini düşünmek ve kendi nasibimi hatırlamak, bana bu banyo dairesine dinlenmek, ya da ter soğutmak için konmuş sezlong üzerine kapanarak, ağlama istekleri veriyordu. Ben her konuda Tanrı’nın yoksul yarattığı ve mutluluk hazırlarından mahrum ettiği bir yaratık idim. (DÇ, 33)

Zengin bir adam olan babasının intihar sırrının çözülmeşiyle beraber yoksulluğa sürüklenen anne ve çocuğun geçim telaşı kahramanı derinden etkilemiştir. Zengin evlerine temizlik yapmaya ve çamaşır yıkamaya giderek geçinmeye çalışan annenin kuru ekmeği kemirirken “Bu lokmayı ne niyetine yiyelim? Bugün Rıdvan Beylerin evinde kuzu dolması var. Gel tadına bakalım şunun” şeklinde oynadığı bir oyunla oğlunu avutmaya çalışması onun daima aklındadır. Henüz küçük bir çocukken her türlü yoksulluğu çektiğinden sınıflar arasındaki gelir eşitsizliği onu daima hüznlendirmektedir.

Bilbaşar, kahramanın İzmir’de yeni bir hayat kurma ısrarını büyük kent özlemine bağlar. “Çocukluğu, yetişme yılları yoksulluk ve yoksunluk içinde geçmiş, ailesi sarsıntıdan sarsıntıya sürüklenmiş, aşağılık duygusuyla kıvranan öğretmen, İzmir’de günlerini ürperişler, ruh burkuntuları, bocalayışlar içinde geçirir. Büyük kent

ülküsüyle gerçeklikte yaşadıkları çelişkiler yumağıdır” (İleri, 2015: 300). Büyük kent, mavi ve uçsuz bucaksız enginlikler onun en büyük özlemidir. Ona göre yığınlıkları, endişeleri, büyük kentte mavi enginliklerde son bulacaktır.

Ütopya gerçeklikten uzak görünseler de aslında içinde yaratıldıkları toplumsal gerçekliğe siyasal müdahaleler olarak yaratılır ve müdahalelerinde etkili oldukları ölçüde toplumu dönüştüren maddi bir güç niteliği kazanır (Baş, 2015: 81). Dünyaya aktif olarak katılan bireyin gelişimi bir süreç olarak devam edecektir. Değişim ve gelişimi göze alan birey; kendi hırslarını, korkularını yenerek ütopik bir yaşama atılacaktır. Ütopik bir dünyada, çalışmayan, aktif olmayan, egolarına esir olmuş bir insanın kabul görmesi mümkün değildir. Yaşamını ve dünyayı değiştirmek isteyen, dış dünya ile gerektiği ilgi ve bağlılığı sağlıklı bir biçimde geliştirmek adına insanın aktif, çalışan ve çevresine duyarlı bir birey olması gerekmektedir. Fromm, ütopya ile ilgili çalışmalarında “aktif insan” kavramından sıkça bahseder: “Aktif insan, alışılmış anlamda meşgul olan bir insan değildir; o daha ziyade, içten dışarıya doğru akan bir aktiflik taşıyan, dünyaya canlı olarak yönelen, ona katılan ve dünyaya olan ilginin ve bağlılığın gerekliliğine inanan bir insandır” (Soyşekerçi, 2010: 20). Durağanlıktan çıkıp harekete teşvik eden bu anlayışın neticesinde insan-nesne arasındaki bağın etkileşiminin ne ölçüde olması gerektiği ortaya konur. Dünya görüşü, yaşam biçimi ve olaylara bakışı etkileyecek olan bu yaşam felsefesi insanın durağan bir yaşam ve düşünce içine hapsolmesinin önüne geçecektir. Kasabadaki durağan yaşamından çıkıp harekete geçen öğretmenin kendisini değiştirmek istemesi ve sarışın bir kadın olarak sembolleştirdiği yeni hayata atılması, sıradanlaşan hayatının kabuğunu kırarak yeni bir yönde ilerlemek isteğini gösterir. Marazi bir kişiliğe sahip olan öğretmenin hayalindeki yaşam, mavi gökler altında sarışın bir kadının çağırıldığı yerdedir. Kurtuluş çaresi, ancak o sesin sahibinin olduğu yere gitmek ve orada mavi gök altında annesinin masallarındaki bu sarışın kadınla yeni bir hayata gözünü açmaktır. Böylece kasabadaki durağan yaşamdan aktif birey evresine geçmiş olacaktır.

Sarışın kadın! Senin davetini ben duydum ve uzaklardan, bilmediğim bir şehrin insan bilincini karartan yabancılığında, seni bulmağa geldim. Beni dayanılmaz bir çekicilikle bu mavi göklerin altına çağırın, bilmediğim o kadını. Yıllardan beri, çocukluğumda annemin masallarında peri padişahının kızı, çocukluktan kurtuluş düşlerimin tanrıçası ve han odasında beni bilmediğim o boyutsuz, doğrultusuz haz dünyasına sürükleyen sihirbaz hep aynı yaratıktı...(DÇ, 38-39)

Hayattaki her şeyini kaybettiğini düşünen kahraman, bir anda kendisi için her şeyini verecek sarışın bir kadının bir yerlerde onu beklediğine inanmaya başlar. Bu kadınla yaşayacağı mutlu hayat için ne gerekiyorsa yapmaya ve o kadını bulmaya yemin eder. Kararlı bir şekilde hayata aktif olarak yönelmeye ve gecenin karanlıklarından sıyrılıp mavi göklerin altında yaşayacağı yeni bir hayat için kahramanın yüreği umutla dolmaya başlar.

“Ateşe tapan eski bir zerdüş gibi ampulün ışığına, gecenin karanlıklarıyla savaşıyor ve bu oda içinde olsun ona galebe çalan sarı ışığa and içtim: Ben, bu sarışını bulacağım.” (DÇ, 39)

Anlatıcı, bir taraftan hayalini kurduğu yaşama hazırlık yaparken öte taraftan ütopik dünyasına ait değerleri açıklar. Ona göre, yapılacak olan bütün düzenlemelerde insan faktörü gözetilmeli, insanın yeteneklerini, zekâsını, yaratıcılığını ortaya çıkaran aynı zamanda bireye fırsatlar sunan düzenlemeler öncelikli olmalıdır. Ancak toplum, hala eski ile yeni, doğu ile batı, alaturka ile alafranga yaşamı ayıran bir seviyeye erişemediğinden insan

ilişkilerini ve yaşamını da ekonomik ve sosyal statü belirlemektedir. Bu nedenle kahraman önemli bir insan görünümüne bürünerek sarışın kadını karşılamak için hazırlıklar yapar.

“Görülüyor ki, biz henüz eski ile yeninin, Doğu ile Batı’nın, alaturka ile alafranganın kolları arasında yaşayan bir topluluk. Kusursuz bir kıyafetle o sarışın genç kadınla karşılaşmak, kendisine “günaydın!” demek istiyordum.” (DÇ, 44-46)

Anlatıcı, İzmir’de, pansiyoner olarak kaldığı evde ev sahipleri ile aile hayatı yaşamaya başlar. Pakize Hanım ve Hasan Efendi’nin genç kızları Zehra ile günlerini geçirir. İzmir’deki yeni yaşamı sayesinde korkularını yener, içindeki sesin sahibinin Zehra olduğuna inanmaya başlar. Karanlık korkusunun azaldığının farkına varır. Konak, Başdurak, Bahribaba Parkı ve kaldığı pansiyonu arasında çizdiği bir dörtgenin dışına çıkmadan günlerini geçirir. Bunun dışında hiçbir yere gitmeyen kahramanın “Ege’nin parlak seması altında talih ve kaderin belirmesi için bu dörtgen de az bir yer sayılmaz” şeklindeki sözlerinden bu küçük coğrafyada kurduğu yeni yaşamın ona mutluluk getirdiği anlaşılmaktadır. Yabancı bir şehrin sınırlı alanında kendisinin güvende ve huzurlu olduğunu ilk defa hisseder. Soyşekerci (2016), tanımadığı bu büyük kentte doğal, tarihsel vb. keşifler yapacak cesareti olmayan; kahramanın kendisini yitirmemesi için dörtgeninde güven içinde yaşamayı yeğlediğini belirtir. Soyşekerci’ye göre babasının deniz korkusu gibi kahramanda da yoğun olmamakla birlikte, büyük kent korkusu vardır. Dedikodu ve baskının bol olduğu kasabadan kaçıp büyük kente sığınan kahramanın huzurunu burada da bozan insanlar çıkacaktır. Mahalleli, ev sahiplerini eve erkek pansiyoner aldıkları için baskı altına alır. Ev sahipleri, laf atma, sataşma şeklinde rahatsız edici hareketlere maruz kalırlar. Mahalleliler, pansiyon sahiplerini ahlaksızlık ve fuhuş yapmakla itham ederler. Bir yandan da mahalledeki kadınlar kendilerini öğretmene beğendirmek için çeşitli ahlaksızca davranışlarda bulunurlar. Bunun üzerine Öğretmen, Zehra’ya karşı hissettiklerini bir deftere yazar ve Zehra’nın onun duygularına karşılık yazması üzerine nişan yapılır. Dedikoduların önüne geçmek için Zehra ile nişanlanan öğretmen, nişan yüzüğünün etkisiyle özgürlüğünü yitirdiğini düşünür. Zehra’yı sevdiği halde ondan kaçır. Kahramanda bulunan bazı kişilik bozuklukları yeniden gün yüzüne çıkar. Nişan evresinde kahramanın şizoid kişilik bozukluğu onu iyice baskı altına alır. Karabulut’a göre (2013: 62), şizoid kişilik bozukluğu olan kişiler, dış dünyadan kopuk, insan ilişkilerinde oldukça sınırlı ve donuktur. Genel olarak duygularını ifade edemeyen tepkisiz, sessiz ve pasif kişilerdir. Bu bireylerin evlenme oranı çok düşüktür. Kahraman sessiz, pasif ve korkak olduğu kadar evliliğe yaklaşamayacak kadar ürkektir. Nişanlanınca evliliğe bir adım daha yaklaşmış olmaktan korkmaktadır. Yine huzursuzlukları, karanlıktan korkmaları, su yüzüne çıktığından mavi göğün altında yeniden başka bir yaşam aramaya başlar. İçindeki bu boşluk ve umutsuzluğa istibdat devrinin karanlığıyla yetişen nesilden geçen kanın neden olduğuna inanmaya başlar. Ona göre istibdat yıllarından sonra büyük bir savaşa girmiş ve kayıplarla o savaştan çıkan bir neslin içine düştüğü kuşkuyu o, genleri yoluyla taşımaktadır. Bu kuşaktan gelenlerin içinde böyle bir boşluk olduğuna, hepsinin başka gezegenlerde başka hayatlar, başka tenler peşinde olduğuna inanır. Daha önce arzuladığı mavi gökyüzüne, parıldayan denize ve ruhunun dinginliğine burada kavuşmasına aldırmadan yine içindeki o boşluğun yok olacağı gezegene veya yaşama özlem duymaya başlar.

Ben istibdat karanlığıyla boğulmuş bir kandan gelme, Genel Savaş yıllarının silindiriyle ezilmiş, mısır çorbası ve süpürge tohumu lapası ile beslenmiş manevi bir çöküntü ile güneş aydınlığını bile karartan

bir kuşkuya düşmüş, acınacak bir kuşaktandım. Hayat cevherlerimiz gelişmemiştir. Oysa gökyüzü parlaktı, deniz, maviliğin bütün güzelliğini ve görkemli durgunluğunu, bu mutlu şehre esirgmeden sunuyordu. (DÇ, 83)

İnsan ilişkilerinde bireyin başkasına bağımlı olmadan yaşamını sürdürmesi, hiçbir düzenin kölesi olmaması vazgeçilmez bir ilkedir. Bireysel özgürlük, mutlu bir toplum için olmazsa olmazlardandır. Özgürlüğünün kısıtlanmasından ve insanlara bağımlı bir birey haline gelmekten korkan öğretmen nişanlanmayı kabullenemez. Nişan yüzüğü takan kahraman, özgürlüğünü yitirdiği algısına kapılır ve bu durumdan kendisini kurtaracak hareketlerde bulunur. En ağır şartlara katlanan, yaşama gücünü yitirmeyen öğretmen, bütün yaşam kaynaklarını tükettiğinin farkına varır. Sarışın bir kaderin peşinden geldiği İzmir’de mahallenin tasarladığı bir oyunu oynamak adına Zehra ile nişanlandığını düşünmeye başlar. Özgürlüğe koşmak isterken kendisini bir nişan halkasıyla zincire vurulmuş olarak bulur.

“Benim elimi ayağımı bağlayan şey değişmez bir alın yazısına inanıştı diye düşünmeğe başladım. Buraya geldiğim gecedeki beri ayağımın kösteklenmesi de bir Sarışın Kader’in peşinde koşmamdan değil miydi? Mahallenin tasarladığı oyunu Zehra ile birlikte oynamama, başka ne türlü bir engel düşünülebilirdi?” (DÇ, 84)

Evin bahçesindeki toprağa ayağı değdiğinden beri kendisini mutlu hisseden kahramanın duyduğu huzursuzluk, özgürlüğünü yeniden kaybetme korkusudur. Zehra ve ailesiyle gittikleri bir gezide kendisini çağıran sesin Zehra’nın sesi olduğuna inanmış, evlilik için kendisini hazır hissettiğini düşünmüştür. Hatta kitapların karanlık dünyasından, han odalarından, o kasabada korkuların pençesine düşmeden Zehra’nın kendisini neden çağırmadığını sorgular. Çocukluk zamanında bütün bu kaygılara düşmeden onu bulmuş olmayı arzular. Yalnız kendisi ve Zehra’dan ibaret bir dünyada sonsuza kadar yaşamayı ister.

Yalnız benden ve senden ibaret bir dünyada, kurulmuş bir düzenin sonsuzluk vehmi içinde, niçinsiz, açıklamasız bir yaşam sürseydim, senin o küçük yavrunun oklarına yaraşır bir hedef olamaz mıydım? Neden beni bir keçi yavrusuyla akran olduğum yasta ve onun kadar kaygusuz zamanımda çağırmadın? Neden karanlıklara düşman olmadan, aya karşı şarkı söyleyebildiğim ve mezar taşları üzerinde tahterevalli oynadığım günlerde, parmaklarına kına yakan küçük kızlardan biri halinde karşıma çıkmadın? (DÇ, 96)

Zehra ile birlikte sonsuza kadar yaşayacağı bir dünya istediği halde, kendisinde yeniden baş gösteren başka dünyalara kaçma sevdasını anlamlandırmaya çalışır. İzmir’e geldikten sonra kendisinde fark ettiği olumlu yönleri düşünmeye başlar. Öğretmen, önceleri savaşmamak için her durumu kabullenerek kabuğuna çekilirken Zehra için bütün mahalleli ile savaştığını, gecelerin artık eskisi kadar karanlık görünmediğini, insanlarla bir araya gelebildiğini hatırlar.

Buralara niçin gelmişim? Yer değiştirmenin ruhumuzda temelli değişimler yapacağına, eski varlığımızdan soyunup kurtulacağımıza, çocuk gibi inanmamış mıydım? Burada birtakım savaşlar kabul etmişim. Koca bir mahalle ile çarpışmak bu hayırlı değişimin belirtileri değil miydi? Geceler bile bana oradaki kadar korkunç gelmiyordu. (DÇ, 91)

Zehra'dan ve ailesinden kaçışının anlamsızlığını kendisindeki olumlu yönleri hatırlayarak azaltmaya çalışır. Karanlık han odasında ve kasabada kaybettiği idealist projelerini yeniden uygulamaya koymayı düşündüğünü fark ederek mutlu olur. Yer değişikliğinin ve toprak ile hemhal olmanın kendisine iyi geldiğini belirten öğretmen, geleceğe yönelik projelerinden yeniden bahsetmeye başlar. Bu projelerine göre bir gün adalet bakanı olacak ve canileri, katilleri, suçluları toprakla eğitecektir. Toprağın insan içindeki kötülüğü temizlediğini belirterek geleceğe yeniden bir şeyler yapma umuduyla baktığının farkına varır.

Her kötülük iki iyiliğin birleşmesinden meydana gelirdi. İşte toprak bu birleşmeyi bozmak, dağıtmak yoluyla kötülüğü ortadan kaldırıyor. Belki ölüm de bunu yapıyordu. Hasılı toprak bizim gördüğümüz gibi kara bir çamur değildi. Eğer ben günün birinde Adalet Bakanı olursam, tüm canileri, katilleri toprakla eğitirdim. Evet muhakkak bir gün gelecek ve ben sorumlu Bakan olarak tüm bozulmuş yurttaşları toprakla iyi edecektim ve... (DÇ, 94)

Sinemada izlediği filmdeki sarışın kadın, öğretmene daha önceki takıntısını hatırlatır. Sahnelenen olayla kendisini bütünleştiren kahraman, arkasına bakmadan Zehra'yı ve ailesini orada bırakarak kaçır. Özgürlüğü seçtiğini sanır; ama Zehra ve ailesini düşürdüğü durumdan dolayı vicdan azabı çeker. Bahribaba Parkı'nda işsiz insanlarla zaman geçirir. Arabacı olduğunu söyleyen bir sarhoşla tanışır. Bir süre sonra arabacının Adalet isimli kız kardeşiyle aynı evde kalmaya başlar. Hayat kadını olan bu sarışın kadını, annesinin masallarındaki sarışın kadın olduğuna inanır. Adalet'in isteklerini karşılamak için bütün birikimini harcar; öğretmen, parasız kalınca da Adalet tarafından sokağa atılır. Zehra ve ailesi, evlerini çok ucuza satıp mahalleyi terk eder. Kasabadan gelen mektupta, öğretmenin uzun süre mazeretsiz olarak işe gelmediği için öğretmenlikten atıldığı yazmaktadır. Tütün işçiliği yapıp hamallıkla geçinmeye çalışır. İşten döndüğü bir gün bir hamalın Zehra'ya sarkıntılık ettiğini görür. Zehra'yı hamaldan kurtarmak ister ve adama vurmaya başlar. Zehra, kahramana öfkesini haykırdıktan sonra kendisine sarkıntılık eden hamal ile birlikte gözden kaybolur. Kahraman, bunun üzerine bütün dünyasını yitirdiğini düşünür.

Dünyamı kaybetmiştim işte... Şimdi gördüğüm dünya artık eski dünya değildi. Oysa ben sarsılmayacak toprağı, batmayacak güneşi istiyordum. Ben servilerin altında açılan çukurların bulunmadığı, yalanın ve fâniliğin yıkıp savuran fırtına gibi esmediği o eski dünyamı istiyordum. (DÇ, 126)

Kahraman, sarsılmayacak toprağı, batmayacak güneşi olan; ölümün, mezarlıkların, faniliğin, yalanın olmadığı bir dünya istediğini söylediğinde arabacı, ona bu yerin ancak Kaf dağının ardında olabileceğini söyler. Onun gibi ölümsüz bir dünya isteyen bir adamın yolculuğa çıktığını, nereye gitse ölümlle karşılaştığını; ancak Kaf dağının ardında ölümsüz ülkeye kavuştuğunu ve bir daha oradan dönmediğini anlatır.

Bir zamanlar senin gibi bir adam varmış dedi. O da dünya içinde dünya ararmış istermiş ki, ölüm bulunmayan yere gitsin. Ona bir gün Kaf dağının ardında böyle bir yer olduğunu haber vermişler. Bir sabah bir kasabaya ulaşmış. Bakmış ki burada mezarlık yok. Her taraf bağlık bahçelik... Gökyüzü masmavi... Hah, demiş, iste ölümsüz bir diyar buldum. Yoluna çıkan ihtiyardan sormuş: "Burada insanlar ölmez mi? Hiç mezarlık görmedim. İhtiyar: "Hayır burada insanlar ölmez " demiş. "Yalnız günün birinde su karşıki dağdan bir ses duyar; o zaman onu kimse tutamaz. Kalkar gider. Bir daha da geri gelmez." (DÇ, 126-127)

Ölüm olmayan, bağlık bahçelik, mavi gökyüzünün olduğu ülkeyi bulduğunda bile bireyin yeni bir yer arayışına girmesi *Oscar Wilde*'in "Üzerinde ütopya ülkesi bulunmayan bir dünya haritasına bir bakış fırlatmaya bile

değmez; (...) İnsanlık, oraya ayak bastığında yeniden daha güzel bir ülke arayışına çıkacak ve onu bulduğunda da yelkenlerini hemen o yöne çevirecektir..." (Usta, 2010: 5) sözlerini hatırlatır. İnsanoğlu daima daha iyiye, daha güzele, ölümsüzlüğe, özlem duyar.

Denizin Çağırışı romanında, kahramanı çağırın o ses, onu denize doğru sürükler. Ses, kahramanın acılarına son vermeyi, onu kollarında uyutarak huzura erdireceğine dair vaatler sunarak kendine çeker.

Baban gibi sen de kollarımda rahat edeceksin. Ne bekliyorsun? Sappho'nun altın saçları da bende. Anlıyorum, şimdi anlıyorum. Deniz Tanrıçası! Beni çağırın sensin. Taa uzaklardan, karşı durulmaz bir cazibele beni kendine çeken sensin! Sınır hissinden kurtulma isteği ile yanan babamın kanı, aynı ateşle benim damarlarımda da köpürüyor. Anlıyorum. Bu kanda sana karşı dayanılmaz bir eğilim var. Beni çağırın sarı saçlı tanrıça! Guruba karşı saçlarını yay ve beni bekle! Tüm aydınlıklar, tüm mavilikler sende... Sana geliyorum. Engel olan her şeyi bırakarak geliyorum... Sema şahidimdir ki bu yaptığımdan pişman değilim. (DÇ, 149)

Kahraman, Kaf dağındaki çağırışı duyan birey gibi kendisini sesin cazibesine kaptırarak denize doğru koşar. Babasının kaderini yaşamaya taliptir. Zaman ve mekânı çevreleyen sınırların dışına çıkarak yepyeni bir huzur mekânı olarak gördüğü denize doğru koşar. O gizemli sesin davetine icabet edecek ve karanlığının sona ereceğinden emin bir şekilde babasının izini sürecektir. Yalnızca o gizemli ses: "Baban gibi sen de kollarımda rahat edeceksin!" şeklinde yankılanır.

SONUÇ

Çocukluk çağı travmaları, bireyin sonraki hayatı üzerinde büyük sorunlara yol açabilir. Özellikle bu hususta fiziksel, duygusal, zihinsel ve toplumsal yaralanmalar ön plana çıkar. Romanda çocukluk yaşantıları ve korkuların birey üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Babasının intihar etmesiyle yoksul bir aile hayatı yaşamak zorunda kalan kahraman, gittiği küçük bir kasabada yalnız kalır. Yaşadıklarının etkisiyle korkuları, endişeleri büyür. Kahraman başka yerlerde mutluluğu bulma arzusu ile büyük kente yönelir. Rahatsızlık duyduğu yaşamdan kurtulmayı amaçlayan bu kaçış kahramanı mutlu bir yaşama kavuşturmadığı gibi elindekileri de yitirmesine neden olur. Romanda kişilik bozuklukları, korkular ve yeni yaşam arzuları üzerinden büyük kent olgusu ve ütopik bir özlem dile getirilmiştir. Mutluluk arayışının mekânı olarak önce büyük kent olarak İzmir daha sonra ise deniz ele alınmıştır. Ancak her iki mekânın da mutluluk arayışını olumlu bir şekilde karşılamadığı üzerinde durulmuştur.

KAYNAKÇA

- Algül, Ali (2014). "Kemal Bilbaşar'ın Denizin Çağırışı Romanına Psikanalitik Açından Bir Bakış". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, (20), 7-26.
- Baş, Yener (2015), Bir (Kentsel) Ütopya Olarak "Ankara" Romanı,
- Bilbaşar, Kemal (2013). *Denizin Çağırışı*. İstanbul: Can Yayınları.
- Fromm Erich (1996). *Çağdaş Toplumların Geleceği*. Çev. G. Kaya, K. H. Ökten. Ankara: Arıtan Yayınevi.
- İleri, Selim (2015). *Edebiyatımızda Sevdiğim Romanlar Kılavuzu*. İstanbul: Everest Yayınları.

Karabulut, Mustafa (2013). *Edip Cansever Şiiri/ Psikanaltik Bir İnceleme*. Ankara: Öncü Yayınları.

Necatigil, Behçet (1971). *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Özcan, Tarık (2000). "Romanda Sosyal Ortam". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 99-109.

Soyşekerci, Hülya (2010). Düşler, Ütopyalar ve Erich Fromm. "Benim Hala Ütopyam Var". *Kurgu 2- Düşün Sanat Edebiyat*. Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları.

Soyşekerci, Hülya (2016). "Denizin Çağırışı'nda Gizemli Varoluş". Melike Belkıs Aydın (Ed.). *Hayaller ve Harfler*. İstanbul: Sıcak Nal Yayınları.

Usta, Sadık (2010). "Ütopik Sosyalizm: Bir Geçiş Döneminin İdeolojisi". *Bilim ve Ütopya*, 198, 5.

